

Pak Thong Chai Tradition According to Beliefs the People of Nakhon Thai District, Phitsanulok Province

Banthita Manmek^{1*} Uattama Paphaphuthananan¹ and Thutsapong Wongsawad¹

¹ Faculty of Social Sciences and Education, Thongsook College, Thailand

* Corresponding author. E-mail: ilovehero1612@gmail.com

ABSTRACT

The purpose of this article is to study the Pak Thong Chai of tradition according to the beliefs of the people of Nakhon Thai District. Phitsanulok Province, which is tradition that has been passed down with local wisdom for future generations to learn, have an understanding and have literature with empirical content and it is also unique to the people of Nakhon Thai born from beliefs about the heroic deeds of King Bangklangthao, who gained victory from the battle with the enemy therefore, he tied his waist cloth with the end of a stick and pinned it to the top of three is Khao Chanluang, Khao Yanhai, and Khao Chanplen to show victory as for making flags for use on the merit-making day of the Nakhon Thai people, the monks and community leaders will call the villagers to make an appointment to begin making the flags, using the place of those who have the ability to weave or village leader but in weaving, villagers come to help weave, by bringing the cotton grown together into a central pile, then it will be woven into a flag, the weaver is usually woman, because in the past, most Nakhon Thai women could weave and on flag parade day villagers will prepare food to make merit and offer alms to monks at the temple as for those who go up to plant the flag, they must prepare food for themselves and table for the monks to celebrate on the mountain, monks and villagers who wanted to plant the flag had to travel on foot through rice fields and forests to Khao Chang Luang, then the monks and villagers will take the flag and plant it at the top of the mountain while planting the flag, monks chant auspicious incantations village leaders tie the flag to bamboo pole, then he planted it in hole on the top of the mountain along with saying words of cheers, the ceremony ended.

Keywords: Pak Thong Chai Tradition, Beliefs, Nakhon Thai District People

ประเพณีปักธงชัย ตามความเชื่อของชาวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

บัณฑิตา แม้นเมฆ^{1*} อุดมะ ปภาวณนันต์¹ และ ธรรมพงศ์ วงษ์สวัสดิ์¹

¹ คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: ilovehero1612@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประเพณีปักธงชัยตามความเชื่อของชาวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก อันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดด้วยภูมิปัญญาประจำถิ่น เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ มีความเข้าใจและได้มีวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเชิงประจักษ์ และยังเป็นเอกลักษณ์ของชาวนครไทย ที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิกรรมของพ่อขุนบางกลางท่าวที่ได้รับชัยชนะจากการสู้รบกับศัตรู จึงนำผ้าคาดเอวของท่านผูกปลายไม้ปักไว้ที่ยอดเขา 3 ลูก ได้แก่ เขาช้างล้วง เขาย่านไฮ เขาฉั่นเพล เพื่อแสดงถึงชัยชนะ ส่วนการทำธงสำหรับใช้ในวันบุญปักธงของชาวนครไทย พระสงฆ์และผู้นำชุมชนจะเรียกชาวบ้านในหมู่บ้านมานัดหมายว่าจะเริ่มทำธง โดยใช้สถานที่ผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้า หรือผู้นำหมู่บ้าน แต่ในการทอชาวบ้านจะมาช่วยกันทอ โดยนำฝ้ายที่ปลูกมารวมกันเป็นกองกลาง จากนั้นจะนำมาทอเป็นผืนธง ผู้ทอมักเป็นผู้หญิง เพราะในอดีตผู้หญิงนครไทยส่วนใหญ่สามารถทอผ้ากันได้ทุกคน และในวันแห่ง ชาวบ้านจะเตรียมอาหารไปทำบุญตักบาตรที่วัด ส่วนคนที่จะขึ้นไปปักธงจะต้องเตรียมอาหารสำหรับตนเองและสำหรับไปเลี้ยงพระเพลบนเขา พระสงฆ์และชาวบ้านที่จะขึ้นไปปักธงจะต้องเดินทางทำผ่านทุ่งนาและป่าไปที่เขาช้างล้วง จากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้านจะนำธงไปปักที่ยอดเขา ในขณะที่กำลังปักธง พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ผู้นำชาวบ้านนำธงไปผูกกับลำไม้ไผ่ แล้วไปปักไว้ในหลุมบนยอดเขา พร้อมกับกล่าวคำไชโยให้ร้องกันเป็นอันเสร็จพิธี

คำสำคัญ: ประเพณีปักธงชัย, ความเชื่อ, ชาวอำเภอนครไทย

© 2024 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีหลักฐานร่องรอยของบรรพชนสืบทอดมาหลายยุคหลายสมัย ซึ่งเป็นผลจากการสั่งสมของวัฒนธรรมและประเพณี ที่ถือก่อกำเนิดเป็นรากฐานของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความงดงามและความหลากหลาย เป็นผลงานที่เกิดจากการคิดค้น การประดิษฐ์สร้างสรรค์ที่ถือว่าเป็นสิ่งดีงาม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วรรณกรรม ศิลปะการแสดงที่ยังคงมีหลักฐานมีการสืบทอด เรียนรู้การประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหลักฐานที่แสดงถึงความรู้ทางเทคนิคภูมิปัญญา ความเชื่อทางศาสนา ความเข้าใจในสุนทรียภาพของศิลปกรรมและวิทยาการที่เจริญก้าวหน้ามาตามลำดับ เป็นเครื่องร้อยรัดผูกพันความรู้สึกร่วมในความเป็นคนกลุ่มเดียว เผ่าเดียว เชื้อชาติเดียวกันให้แน่นแฟ้นมั่นคง ซึ่งเรียกว่าเป็น “มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม” ที่ดีงาม และควรค่าแก่การอนุรักษ์ตลอดจนสืบทอด พัฒนาสร้างสรรค์ให้คงคุณค่าตลอดไป ชนชาติไทยเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณประเพณีต่าง ๆ ได้ถูกอบรมสั่งสอนและถูกบันทึกไว้ในภาพจิตรกรรมของไทยหลายเรื่องได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยสมัยต่าง ๆ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีก็ได้ถูกดัดแปลงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงการผสมผสานกลมกลืนที่

เข้ากันระหว่างประเพณีดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากอดีต ความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนากับความเปลี่ยนแปลงตามสภาพความเจริญของสังคม การรู้จักปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมให้ประเพณีดำรงยืนยงขึ้นตามมาตรฐานที่เห็นว่าควรบูรณาการให้เข้ากับองค์ความรู้และศาสตร์สมัยใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทย (อัศวินีย์ หวานจริง, 2561)

ธรรมเนียมประเพณี เป็นวิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่น ได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้น และใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินวิถีชีวิต ป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ซึ่งเป็นศักยภาพและต้นทุนที่สำคัญยิ่งของชุมชน ตลอดจนเป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นมาอันยาวนานของชนชาตินั้น ๆ ยังมีวัฒนธรรมหรือประเพณีที่งดงามเท่าใดก็ยิ่งสะท้อนถึงความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของประเทศมากเท่านั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้อธิบายว่า ประเพณีหรือสิ่งที่เป็นแบบแผนอันเกิดจากความเชื่อ ศีลธรรมทัศนคติ คุณค่า ความรู้สึก วิธีคิดและวิถีกระทำ ซึ่งมีการประพฤติปฏิบัติ สัมผัส เลือกรสร ปรับใช้และสืบทอดมาจากอดีต หรือจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีความหมายและความสำคัญในเชิงสาระและคุณค่าต่อวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคม ซึ่งประเพณีนิยมเป็นสิ่งที่แบบแผนของคนในสังคมที่สืบทอดต่อกันมา และประเพณีนิยมส่วนใหญ่ที่ประพฤติปฏิบัติกัน ได้แก่ ประเพณีปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีงานศพ และประเพณีทอดกฐิน ทั้งนี้ประเพณียอตนิยมบางประเพณีอาจจะนิยมประพฤติปฏิบัติกันอย่างฟุ่มเฟือยหรือเบี่ยงเบนไปจากสาระและคุณค่าเดิม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2550)

ประเพณีเป็นสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน เช่น การแต่งกาย ศาสนา ความเชื่อ อันเป็นบ่อเกิดของสังคมในเชื้อชาติต่าง ๆ โดยเกิดจากการที่ได้รับการปลูกฝังกล่อมเกลาจิตใจ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งที่มีการปรับปรุงพัฒนา ตามสภาพแวดล้อมและค่านิยม จนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนนั้น ๆ ในที่สุดกลายเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติตามกันมาที่เรียกว่า จารีตขนบธรรมเนียมประเพณี การเกิดขึ้นของประเพณีนั้น ไม่นับนักวิชาการหรือนักวิจัยท่านใดสามารถระบุได้ อย่างแน่ชัดว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2566) การอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีมาประกอบ เช่น ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำดาดัวง เขาวังกุลา บ้านปากคลอง ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นภาพเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับขบวนแห่ในประเพณีการขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน หรือลวดลายบนกลองมโหระทึก เป็นรูปคนกำลังเป่าแคน และการกำลังฟ้อนรำ (กรมศิลปากร, 2542) มีการยกตัวอย่างการแสดงในพิธีกรรมประเพณี ได้แก่ การฟ้อนผีฟ้า เพื่อรักษาหรือสะเดาะเคราะห์ในภาคอีสาน การฟ้อนผีผดผีเม้งในภาคเหนือ นอกจากนี้ยังมีการเชื้อประกอบในขบวนแห่เทียนของจังหวัดอุบลราชธานีในประเพณีเข้าพรรษาและฟ้อนเล็บในขบวนแห่สงกรานต์พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประเพณีสงกรานต์จังหวัดเชียงใหม่ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547)

ประเพณีปักธงชัย เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอนครไทยประเพณีหนึ่งที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากชาวอำเภอไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก ประเพณีปักธงชัยเป็นประเพณีที่ชาวนครไทยได้จัดทำขึ้นในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 12 ทุกปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน ซึ่งชาวบ้านนครไทยในอดีตที่ประกอบด้วย บ้านวัดหัวร่อ บ้านในเมือง บ้านวัดเหนือ บ้านหนองลาน และหมู่บ้านใกล้เคียงจะนำธงที่ชาวบ้านร่วมกันทอไปปักที่เขาช้างล้วง ซึ่งเป็นเทือกเขาที่ทอดตัวขนานไปกับถนนสายนครไทย-ชาติตระการ ห่างจากตัวอำเภอไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นประจำทุกปี โดยชาวนครไทยส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการนำธงไปปักบนยอดเขาช้างล้วงและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีปักธง ที่พอสรุปได้ คือ

- 1) เชื่อว่าการปักธงจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข กินดีอยู่ดี โดยมีความเชื่อว่าถ้าปีใดไม่ปักก็จะทำให้เกิดภัยพิบัติหรือ

เภทภัยต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนหรือเสียชีวิตได้ เนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น นาคราชจะมาล้างบ้านล้างเมือง ยักษ์จะมากินคน หรือช้างจะมากินข้าวที่ชาวบ้าน ทำการเพาะปลูก จากคำบอกเล่าของพระครูประพัฒน์ธรรมคุณ เจ้าคณะอำเภอ นครไทย และเจ้าอาวาสวัดเหนือ ได้กล่าวว่า ชาวบ้านได้ติดตามช้างไป พบว่ารอยเท้าช้างจะหายไปบริเวณเขาช้างล้วงทุกปี ความเชื่อในเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับและกล่าวถึงอยู่เสมอในหมู่ชาวนครไทย เพราะชาวบ้านหวั่นเกรงเรื่องราวที่ปีหนึ่งชาวนครไทยไม่ได้ไปปักธง ในปีนั้นชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ เสียชีวิตไปหลายคน ตั้งแต่บ้านวัดเหนือจนถึงวัดหัวร้อง ในช่วงเวลาเดียวกันในปีนั้นชาวบ้านต้องขึ้นไปปักธงภายหลัง 2) การปักธงเพื่อระลึกถึงพ่อขุนบางกลางหาว เมื่ออพยพมาอยู่ที่เมืองนครไทย (บางยาง) เป็นครั้งแรก ได้เกิดการสู้รบกับพวกเจ้าของถิ่นเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ มีการต่อสู้กันจนถึงเทือกเขาช้างล้วง ทักษะของพ่อขุนบางกลางหาวประสบชัยชนะ จึงเอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายผ้าปักที่ยอดเขาช้างล้วงไว้เป็นอนุสรณ์ที่มีชัยชนะแก่ศัตรูและพระองค์ได้ส่งลูกหลานทั้งหลายไปปักธงจุดชนะศึก เพื่อรำลึกถึงชัยชนะของพระองค์ทุกปี ถ้าปีใดไม่ขึ้นไปปักก็ขอให้มีความเป็นไป 3) ผู้ปกครองนครไทยคิดระบบการส่งข่าวสาร เนื่องจากสมัยก่อนพวกฮ่อมักจะยกพวกมารังแกชาวนครไทย จึงมีข้อตกลงกันระหว่างแม่ทัพนายกองว่า เมื่อใดเห็นผ้าขาวม้าชักขึ้นไปปักบนยอดเขาช้างล้วงก็ให้เตรียมพลต่อสู้ศัตรูเพื่อป้องกันบ้านเมือง จากคำบอกเล่าของชาวบ้านให้มุมมองว่า การที่เขาไปปักธงก็เพื่อให้บ้านเมืองและชุมชนนครไทยมีความสงบสุขเป็นหลัก ปัจจุบันชาวบ้านในอำเภอนครไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวีรกรรมของวีรบุรุษคือ พ่อขุนบางกลางหาว ซึ่งได้รับความสนใจและยอมรับในหมู่ชาวนครไทยมากกว่าเหตุผลอื่น จะเห็นได้จากการตั้งชื่อประเพณีอย่างเป็นทางการในปัจจุบัน คือ ประเพณีปักธงชัย จะด้วยเหตุผลใดก็ตามชาวนครไทยยังคงยึดถือและปฏิบัติโดยการไปปักธงบนยอดเขาช้างล้วงเป็นประจำจนถึงทุกวันนี้ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2566)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้เขียนมีความสนใจเกี่ยวกับการนำเอาวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดด้วยภูมิปัญญาประจำถิ่น เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ มีความเข้าใจและได้มีวรรณกรรมที่เป็นเนื้อหาเชิงประจักษ์ได้ศึกษาค้นคว้าและเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์รักษาประเพณีอันทรงคุณค่าควรแก่การประพฤติปฏิบัติเอาไว้ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าประเพณีปักธงชัยที่มีเพียงแห่งเดียวในโลก และเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยเป็นจุดเริ่มต้นแห่งพระปฐมบรมกษัตริย์ผู้ก่อกำเนิดธงผืนแรกในแผ่นดินถิ่นที่อยู่อาศัย และความเป็นเอกราชของชนชาติไทยมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนในด้านความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณี ยังไม่เป็นที่รู้จักกันมากนักในหมู่นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป ซึ่งในแต่ละปีที่มีการจัดประเพณีปักธงชัยและพิธีการปักธงบนยอดเขาช้างล้วง ยังคงมีแต่เฉพาะผู้คนในท้องถิ่นและหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอนครไทย ส่วนนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกเข้าร่วมเพียงจำนวนเล็กน้อย อาจจะทำให้ขาดการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่ทั่วถึง และขาดข้อมูลสารสนเทศด้านข่าวสารประเพณีปักธงชัยในเชิงประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เรื่องราววิถีชีวิตดั้งเดิมและจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประเพณีปักธงชัยมีเอกสารหลักฐานในการสืบค้นมีน้อยนิดหรือแทบจะไม่มีใครเขียนเลย ดังนั้นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และการสืบสานประเพณีปักธงชัย อันจะทำให้เกิดความรักความสามัคคี ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์สืบสานประเพณี บทความนี้เป็นข้อมูลเพียงเล็กน้อยและจะเป็นวรรณกรรมเชิงเนื้อหาได้ศึกษาค้นคว้าและต่อยอดให้ยุวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณี

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของประเพณี ไว้หลากหลาย ดังนี้

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน) (2515) กล่าวว่า ความเป็นไปอันเนื่องด้วยการกระทำหรือดำเนินการอย่างใดเมื่อประพฤติได้อย่างนั้น ๆ อยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัยขึ้น นิสัยมีสองอย่าง ถ้าเป็นพื้นติดตัวมาแต่กำเนิด

เรียกว่านิสสัยสันดานหรืออุปนิสัย ถ้าเป็นสิ่งมาเมื่อภายหลังด้วยการเอาอย่างจากคนอื่นซึ่งอยู่แวดล้อมตนและประพฤติเหมือน ๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะเรียกว่านิสัยหรือประเพณี ถ้ากล่าวถึงประเพณีไทย ก็หมายความว่านิสัยสังคมของชนชาวไทย ซึ่งได้รับเป็นมรดกตกทอดกันมาแต่เก่าก่อน เรียกว่าประเพณีเดิม หรือประเพณีปรัมปรา คือ เป็นประเพณีที่สืบ ๆ ต่อกันมา แปรกล สนิธวัช (ม.ป.ป.) คำว่า ประเพณี คือ ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวมซึ่งเรียกว่า เอกลักษณ์ หรือ พหุนิยม เช่น การแต่งงาน การเกิด การตาย การทำบุญการรื่นเริง การแต่งกาย เป็นต้น หรือประเพณีที่เรานำมาของชาติอื่นมาปรับปรุงให้เข้ากับความเป็นอยู่ของเรา เพื่อความเหมาะสมกับกาลสมัย ซึ่งเรียกว่า สัมพัทธนิยม ตามธรรมดาเรื่องของประเพณีนั้นบางอย่างต้องคงรักษาไว้ บางอย่างต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย บางอย่างต้องถือเป็นแบบสากล

ศรีศักร วัลลิโภดม (2544) กล่าวว่า ความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมในแต่ละด้านว่าเป็นวิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้สั่งสมมา รวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง ถ่ายทอด สะสม และรักษาไว้จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของความรู้ การปฏิบัติและความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของอันเกิดจากการคิดและการกระทำของมนุษย์ เมื่อพิจารณาในแง่นี้ วัฒนธรรมคือความรู้สึกลึกซึ้งและการปฏิบัติของมนุษย์เอง โดยจะต้องมีระบบคุณธรรมและจริยธรรมเป็นตัวกำกับตัวความรู้และการปฏิบัติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในการดำรงชีวิต ถ้าพิจารณาถึงคนหนึ่ง ๆ ก็จะพบว่าความสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ มีอยู่ 3 มิติ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์จะถือเอาเป็นอย่าง และขัดเกลาตัวเองเพื่อนำไปสู่สิ่งดีงาม ความปลอดภัย ความหวังว่า อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมักแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สร้างขึ้น ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกให้ชนรุ่นต่อ ๆ ไป จนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเชื่อของสังคมนั้น ๆ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนซึ่งเกี่ยวข้องกับความรักกันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแบ่งปันไม่ข่มเหงเบียดเบียนกันมีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุดในวัฒนธรรมดั้งเดิมปลูกฝังสั่งสอนให้คนในสังคมยึดถือเป็นหลัก ซึ่งอาจแสดงออกในรูปของประเพณี เช่น ประเพณีลงแขก ประเพณีเคารพและความกตัญญูต่อผู้อาวุโส ประเพณีที่เกี่ยวกับการให้อภัยหรือคนคืนดีกัน โดยอาศัยหลักอหิงสาธรรมความไม่มีจิตอาฆาตกัน รวมทั้งการอ่อนน้อมถ่อมตน คุณธรรมดังกล่าวได้รับการฝังรากลึกอยู่ในความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัว เครือญาติและหมู่บ้าน โดยประพฤติปฏิบัติสืบต่อมาถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง จนเป็นธรรมเนียมของชุมชน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ/สิ่งสร้าง เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ อาทิ เครื่องมือในการทำการเกษตร หรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ภายใต้ปรัชญาในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ/สิ่งสร้าง ถือเอาความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติและสิ่งสร้าง ด้วยความโลภของตน ทั้งนี้จากความเชื่อที่ว่า สรรพสิ่งทุกอย่างล้วนแต่มีเจ้าของ เช่น ดินมีแม่พระธรณี ควายมีขวัญ เป็นต้น

เดชดินทร์รัตน์ ปิยะภากรณ์ และคณะ (2550) กล่าวว่า แม้มิใช่เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับมารยาทสังคมประเภทของประเพณีนั้นเราสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม เป็นประเพณีที่มีเรื่องศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องหากผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าผิดต้องได้รับโทษ เช่น เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าลูกหลานก็ต้องเลี้ยงดู ถ้ามีใครทำตามก็ถือว่าผิด จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรมของแต่ละท้องถิ่น

ย่อมแตกต่างกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือต่างกัน ดังนั้นถ้าเราเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่น แล้วบอกว่าดีหรือไม่ดีกว่าตนก็ย่อมเป็นการเปรียบเทียบที่ไม่ถูกต้อง เพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมมีสภาพแวดล้อมและความเชื่อที่แตกต่างกันไป

2. ขนบประเพณี หมายถึง ประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนตามที่สังคมได้กำหนดไว้และปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ขนบประเพณีทางตรง คือ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลในสังคมต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น ศาสนา พิธีไหว้ครู เป็นต้น ขนบประเพณีทางอ้อม คือ ประเพณีที่ไม่ได้วางระเบียบแบบแผนไว้นั่นเอง แต่ปฏิบัติตามคำบอกเล่า เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องทั่วไปไม่มีระเบียบแบบแผนหรือมีความผิดถูก ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยทั่วไปจนเกิดความเคยชิน เช่น การแต่งกายการสวมรองเท้า การรับประทานอาหาร

สิริกานต์ รอดบุญรัมย์ (2560) กล่าวว่า ประเพณี คือ สิ่งที่ได้ถือและสืบทอดปฏิบัติต่อ ๆ กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานผ่านการกระทำ สร้างขึ้น ถ่ายทอด และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของความคิด ความเชื่อ และการกระทำอันเป็นที่ยอมรับร่วมกันของคนในชุมชนเป็นลักษณะของการมีแบบแผนความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยมร่วมกัน สู่การกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนความประพฤติปฏิบัติที่สืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ปรากฏอยู่ในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินชีวิตที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติความสัมพันธ์ต่อธรรมชาติและความสัมพันธ์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่พึงเหมาะสมเสมือนเป็นบรรทัดฐาน หรือกลไกควบคุมทางสังคมที่สำคัญของชุมชนอีกทาง

กล่าวสรุปได้ว่า ประเพณี เป็นแนวทางปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ที่นิยมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งประเพณีแต่ละพื้นที่ก็มีความสำคัญมีคุณค่าแตกต่างกัน ประเพณีที่มีความสำคัญ คนในสังคมจะต้องยึดถือปฏิบัติ และบางพื้นที่ถือเป็นเรื่องศีลธรรมที่เรียกว่า จารีตประเพณี ถ้าใครฝ่าฝืน ถือได้ว่าเป็นผู้ประพฤติชั่วร้ายแรง และคำว่า ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่แต่ละสถาบันในสังคมกำหนดขึ้น ส่วนคำว่า ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่คนในสังคมนิยมปฏิบัติกัน ประเพณีเป็นพฤติกรรมของสังคม เป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ตามความคิดความเชื่อปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคม ประเพณีเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางสังคม เมื่อเกิดปัญหาขึ้น มนุษย์ก็พยายามหาวิธีการแก้ปัญหาแนวปฏิบัติในการแก้ปัญหาทางธรรมชาติของคนในสมัยก่อน ๆ มักอาศัยความเชื่อ และปฏิบัติต่อความเชื่อในสิ่งนั้น ๆ บางครั้งอาจได้ผลก็เลยปฏิบัติกันต่อ ๆ มา หรือนัยยะหนึ่งคือ เป็นสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน ได้รับการสร้างสรรค์เพื่อให้ชุมชนและสังคมมีความรักสามัคคี และได้สืบทอด ฟื้นฟู อนุรักษ์ รักษาสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ในท้องถิ่นนั้น ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะประเพณีปักษ์ชัย ตามความเชื่อของชาวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม

นิพนธ์ สัมมา (2534) กล่าวถึงพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรมเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ มนุษย์ในแต่ละสังคมมีพิธีกรรมไปตามความเชื่อของกลุ่มตนเอง และถ่ายทอดความเชื่อนั้นไปสู่ลูกหลาน ตลอดจนสังคมอื่นที่อยู่ใกล้เคียง พิธีกรรมบางอย่างจึงเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมานับพันปี จนกระทั่งผู้คนในสมัยปัจจุบันไม่ทราบที่มาและวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมที่ทำกันอยู่เป็นอันมาก ฉะนั้น เมื่อมองด้วยทัศนะของคนสมัยใหม่ซึ่งอยู่ในยุคของการสื่อสารที่ล้ำ

หน้าไปถึงระบบเทเลคอนเฟอเรนซ์ (Teleconference) แล้ว ก็อาจจะเห็นว่าพิธีกรรมเป็นเรื่องของความเชื่อถือแบบโบราณที่ไร้สาระ

อย่างไรก็ตาม มนุษย์ส่วนมากก็ยังยึดถือพิธีกรรมเป็นกิจกรรมประจำชีวิต และทุกสังคมมนุษย์ก็ยังคงมีพิธีกรรมอยู่ พิธีกรรมจึงเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่คงจะตอบสนองความต้องการบางอย่างของมนุษย์ได้ มีเช่นนั้นแล้วมนุษย์คงจะไม่สร้างสรรค์พิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา พิธีกรรมมีคุณสมบัติสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. เน้นเรื่องจิตใจ เป็นการอ้างถึงบุคลิกหรือสิ่งที่ประจักษ์ด้วยใจ ซึ่งก็คือภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย เช่น อ้างว่าแม่มโหสถมีจริง แต่เป็นความจริงที่จิตใจยอมรับ ไม่ใช่ความจริงที่ปรากฏแก่ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ในการที่พิธีกรรมเน้นเรื่องจิตใจนี้ ยังให้เกิดผลตามมา 3 ประการ คือ

1.1 เกิดความสบายใจและความมีกำลังใจ สร้างความเชื่อมั่น หล่อเลี้ยงทั้งใจและกาย พิธีกรรมจึงเป็นอาหารและยาสำหรับปลูกฝังอารมณ์อันพึงปรารถนาต่าง ๆ

1.2 เกิดการยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อกายและวัตถุภายนอก หากใจอ่อนแอ เศร้าหมอง กายก็พลอยป่วย รับประทานอาหารไม่ได้ตามไปด้วย ดังนั้นเมื่อใจมีความเข้าใจ มีความรู้เห็นที่ถูกต้อง การแสดงออกทางรูปร่างหรือวัตถุย่อมถูกต้องไปด้วย และพิธีกรรมคือสิ่งหนึ่ง ซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการนี้

1.3 เกิดการเห็นว่าวัตถุเป็นสาขาของจิต กล่าวคือ มิได้มองวัตถุเป็นเพียงวัตถุ หากแต่ว่าวัตถุนั้น ๆ เป็นองค์แห่งการรับรู้ มีชีวิตจิตใจเยี่ยงมนุษย์ หากเจ้าของรู้สำนึกในคุณค่าของสิ่งใด เขาย่อมแสดงออกซึ่งความสำนึก ด้วยการปรนนิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น เหมือนกับว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งมีชีวิตที่อาจรับรู้การกระทำของเขาได้

2. เน้นเรื่องสัญลักษณ์ เป็นการใช้สัญลักษณ์ในรูปของอุปกรณ์ กิริยาท่าทาง ตลอดจนถ้อยคำ ทั้งนี้เพื่อช่วยแผ่ขยายพฤติกรรมทางจิต คือช่วยให้จิตเกิดมโนภาพ ความคิดรวบยอดจินตนาการ และเป้าหมายที่ชัดเจนมั่นคง ดังนั้นหากเราต้องการผลทางอารมณ์ เราต้องใช้สัญลักษณ์ “สะกิด” ให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึก ส่วนการขยายจินตนาการและมโนภาพเป็นหน้าที่ของเขาหลังจากถูก “สะกิด” แล้ว

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2545) กล่าวว่า การมีความคิด ความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อม หมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความกลมเกลียวที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปด้วยกัน ซึ่งส่งผลถึงความเป็นปึกแผ่น ความเข้มแข็งของสังคมในที่สุด ดังนั้น ความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษย์ต่อไป เพราะเมื่อถึงจุดหนึ่งที่ความคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบข้อสงสัยของมนุษย์ได้ เราก็จำเป็นต้องพึ่งพาระบบความเชื่อ ดังนั้นสังคมในอดีตจึงจัดระบบความเชื่อเรื่องผีไว้อย่างสลับซับซ้อน มีเหตุผล ประกอบด้วยพิธีที่ให้คนและผีร้ายที่ให้โทษเมื่อทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ความเชื่อในเรื่องนี้จึงกลายเป็นกลไกควบคุมสังคม

อภิชาติ จันทรแดง (2546) กล่าวว่า ความสำเร็จและพิธีกรรมนั้นนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแล้ว ยังมีการเรียนรู้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ฉะนั้นความเชื่อและพิธีกรรมไม่ได้เป็นเรื่องไร้สาระหรือเป็นเรื่องความมกมาย หากแต่เป็นระบบคุณค่าที่สำคัญทางสังคมของชุมชน เพราะความเชื่อและพิธีกรรมเกิดขึ้นพร้อมกับการมีมนุษย์ มีสังคมมนุษย์ขึ้นมา และไม่เคยปรากฏว่ามีสังคมมนุษย์ใดในโลกนี้ที่ไม่มีความเชื่อและพิธีกรรม จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์อย่างมีอาจแยกออกจากกันได้ เพราะฉะนั้นการประกอบพิธีกรรมมีความหมายสามอย่างด้วยกันคือ อย่างแรกเป็นการชักนำให้ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มเดียวกัน หรือในสังคมเดียวกันให้มาพบปะกัน ก่อให้เกิดการรู้จักและสัมพันธ์กันขึ้น อย่างที่สองคือการสื่อความหมายให้เข้าใจ

กันในการอยู่ร่วมกัน เพราะเรื่องพิธีกรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ของการสื่อสารทั้งสิ้น อย่างที่สามเป็นเรื่องทางด้านจิตใจที่เป็นผลมาจากทั้งความเชื่อและการกระทำ เชื่อว่าเป็นสิริมงคลทำให้เกิดความสบายใจและมั่นใจจนเป็นการยอมรับอะไรต่าง ๆ ร่วมกันได้

กล่าวสรุปได้ว่า ความเชื่อ เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุร้อน พายุหนาว แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาทภัย ต่าง ๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มียุติพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนวยความสะดวก แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น หรือนัยยะหนึ่งคือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม ส่วนพิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

ประวัติเกี่ยวกับประเพณีปักธงชัย

สภาพวัฒนธรรมอำเภอนครไทย (2545) กล่าวไว้ว่า ประเพณีปักธงชัย เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอ นครไทยประเพณีหนึ่ง ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากชาวอำเภอ นครไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีนี้เป็นอย่างมาก ประเพณีปักธงชัย ชาวนครไทยได้ร่วมกันจัดทำขึ้นในวันที่ 14-15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน ชาวนครไทยในอดีตที่ประกอบด้วย ชาวบ้านวัดหัวร่อง บ้านในเมือง บ้านวัดเหนือ บ้านหนองลาน และหมู่บ้านใกล้เคียงจะนำธงที่ชาวบ้านร่วมกันทอไปปักที่เขาส้างล้าง ซึ่งเป็นเทือกเขาที่ทอดตัวขนานไปกับถนนสายนครไทย – ชาติตระการ ห่างจากตัวอำเภอ นครไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นประจำทุกปี โดยชาวนครไทยส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการนำธงไปปักบนยอดเขาส้างล้างและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีปักธง ที่พอสรุปได้ดังนี้

1. เชื่อว่าการปักธงจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข กินดีอยู่ดี โดยมีความเชื่อว่า ถ้าปีใดไม่ไปปักจะทำให้เกิดภัยพิบัติหรือเภทภัยต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนหรือเสียชีวิตได้ เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น นาคราชจะมาล้างบ้านล้างเมือง ยักษ์จะมากินคน หรือช้างจะมากินข้าวที่ชาวบ้านทำการเพาะปลูก

2. ปักธงเพื่อระลึกถึงพ่อขุนบางกลางหาว เมื่ออพยพมาอยู่ที่เมืองนครไทย (บางยาง) ครั้งแรก ได้เกิดการสู้รบกับพวกเจ้าของดินเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ มีการต่อสู้รุกรานกันจนถึงเทือกเขาข้างลัว่ง ท้าของพ่อขุนบางกลางหาวประสบชัยชนะ จึงเอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายผ้า ปักที่ยอดเขาข้างลัว่ง ไว้เป็นอนุสรณ์ที่มีชัยชนะแก่ศัตรู และพระองค์ได้ส่งสอนลูกหลานทั้งหลายให้ไปปักธงจุดชนะศึก เพื่อรำลึกถึงชัยชนะของพระองค์ทุกปี ถ้าปีใดไม่ขึ้นไปปักก็ขอให้มันอันเป็นไป

3. ผู้ปกครองนครไทย คิดระบบการส่งข่าวสาร เนื่องจากสมัยก่อน พวกฮ่อมักจะยกพวกมารังแกชาวนครไทย จึงมีข้อตกลงกันระหว่างแม่ทัพนายกองว่า เมื่อใดเห็นผ้าขาวม้า ชักขึ้นไปปักบนยอดเขาข้างลัว่ง ก็ให้เตรียมพลต่อสู้ศัตรูเพื่อป้องกันบ้านเมือง

โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2468 เป็นปีที่ชาวนครไทย สัมทอธง และนางงชัยไปปักที่ยอดเขาข้างลัว่ง และเกิดอาเพศมีคนตายประจวบเหมาะไม่เว้นแต่ละวัน ตายเป็นจำนวนมาก จนชาวนครไทยต้องนิมนต์พระอาจารย์ละมุล อดีตเจ้าอาวาสวัดกลางศรีพุทธาราม ผู้มีอาคมนั่งเสลี่ยงภาวนาพระพุทธรูปไปรอบเมือง และจัดพิธีขอขมาโทษ เหตุการณ์วิบัติอันเศร้าสลดใจจึงสงบ

1. วิธีการทำธง

วิธีการทำธง เป็นหน้าที่ของชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหัวร้อง บ้านในเมือง และบ้านเหนือ จะมีลักษณะและวิธีการคล้ายคลึงกัน เพียงแต่บางครั้ง จะทำการทอธงก่อนวันปักธงประมาณ 1 วัน เรียกว่า “การทำแบบจุลกฐิน” การทอเช่นนี้จะสามารถทำได้ในลักษณะที่ชาวบ้านพากันบริจาคเส้นด้าย จึงสามารถทอได้เลย อีกทั้งผืนธงมีความยาวไม่มาก จึงทำให้สามารถทอเสร็จได้ในวันเดียว และการทอธงของชาวนครไทย ในอดีตนับเป็นส่วนหนึ่งที่สูงเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีกันของประชาชนในหมู่บ้าน และยังแสดงถึงคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกของคนในชุมชน ซึ่งในปัจจุบัน การทำธงของแต่ละหมู่บ้านจะมีลักษณะของการเรียไรเงินไปซื้อเส้นด้ายและนำมาทอ เนื่องจากปัจจุบันชาวนครไทยปลูกฝ้ายเป็นจำนวนน้อย หรือ จะนำเงินไปมอบให้ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าดำเนินการทอ

2. การปักธง

การนำธงไปปัก เมื่อทำการทอธงและตกแต่งพื้นธงเรียบร้อยแล้ว ในอดีตชาวบ้านจะมารวมกันที่วัด เช่น วัดเหนือ หลังจากรวมกันเสร็จแล้ว ในบางปีชาวบ้านจะจัดขบวนแห่ธงไปตลาด โดยมีการสืซอ ตีฆ้อง ตีกลอง นำหน้าขบวน ชาวบ้านจะร่ายรำกันอย่างสนุกสนาน เมื่อแห่ธงเสร็จในตอนเย็นก่อนถึงวันปักธง จะมีการเจริญพระพุทธมนต์เย็นเพื่อฉลองธง พอถึงตอนเช้า วัดแต่ละวัดจะมีการทำบุญตักบาตร ชาวบ้านจะเตรียมอาหารมาทำบุญตักบาตรที่วัดของตน ถ้าคนใดจะขึ้นไปปักธง ก็จะจัดเตรียมอาหารสำหรับตนเองและไปเลี้ยงเพลพระบนเขาด้วย การเดินทางขึ้นเขาเพื่อไปปักธง ในสมัยก่อนจะเริ่มเดินทางหลังจากทำบุญและกินข้าวเสร็จ ชาวบ้านจะเตรียมแต่อาหารห่อขึ้นไป สำหรับน้ำจะไปเอาที่ถ้ำฉั่นเพล เนื่องจากคนที่ไม่ไปในสมัยก่อนมีจำนวนไม่มาก น้ำบริเวณบ่อหลังถ้ำฉั่นเพล จึงเพียงพอต่อการบริโภค

3. พระสงฆ์และชาวบ้านผู้ร่วมพิธี

ผู้ที่เดินทางขึ้นเขาเพื่อไปปักธง จะประกอบด้วยพระสงฆ์ตามวัดที่ชาวบ้านได้นิมนต์ไว้หรือที่ท่านมีศรัทธาไปเอง โดยจะเดินทางทำผ่านทุ่งนาและป่าไปที่เขาข้างลัว่ง มีชาวบ้านหนองลาน หนองน้ำสร้าง บ้านบ่อไธจอก บ้านนาหัวเซ และบ้านเนินเพิ่ม ซึ่งในสมัยก่อนหมู่บ้านหนองลาน จะทำธงไปปักด้วย โดยจะตกลงกับวัดเหนือ ถ้าปีใดหมู่บ้านหนองลานไม่ทำไปวัดเหนือก็จะทำ ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกัน แต่ในปัจจุบันนี้ หมู่บ้านวัดเหนือจะทำธงไปโดยหมู่บ้านหนองลานไปร่วมปักธง ในการไปปักธงชาวบ้านจะเตรียมน้ำและอาหารติดตัวไป นอกจากนี้อุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ มีด เพื่ออำนวยความสะดวก

ในการเดินทาง ซึ่งในการเดินทางชาวบ้านจะเดินทางเป็นกลุ่ม เป็นพวก ประกอบด้วย หนุ่มสาว และผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีกำลังสามารถจะเดินทางขึ้นเขาได้

การเดินทางพระสงฆ์และชาวบ้าน จะเดินทางไปถึงยอดเขาอย่างช้าประมาณ 4 โมงเช้า เพราะพระสงฆ์จะต้องฉันอาหารเพลที่ถ้ำฉันทเพล ซึ่งมีลักษณะเป็นเพิงถ้ำรูด พื้นเป็นแผ่นหินมีความกว้างไม่มากเท่าใดนัก พระสามารถนั่งได้ประมาณ 8-10 รูป เมื่อไปถึงชาวบ้านจะถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ เนื่องจากถ้ำยวามหรือถ้ำยวามที่ใส่อาหารนั้น ขนไปด้วยความยากลำบาก ชาวบ้านจึงนิยมห่อข้าวด้วยใบตองไปรับประทาน เมื่อพระสงฆ์พอฉันเพลเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้าน จะนำธงของวัดเหนือปิ่นขึ้นบันไดไม้ไผ่ชั่วคราวที่ทำด้วยไม้ไผ่ ไปปักธงที่ยอดเขาฉันทเพลเป็นแห่งแรก เมื่อขึ้นถึงยอดเขาฉันทเพลเรียบร้อยแล้ว ผู้นำชาวบ้านจะกล่าวคำถวายธรรมาสนาให้พระสงฆ์ สวดชัยมงคลคาถา ระหว่างที่พระสงฆ์กำลังสวดมนต์อยู่นั้นผู้นำชาวบ้านจะนำธงไปผูกกับลำไม้ไผ่ จากนั้นนำไปปักไว้ในหลุมบนยอดเขา และผู้ที่เป็นกองเชียร์อยู่ที่ลานหินเบื้องล่าง แล้วนำก้อนหินไปวางทับเพื่อประคองเสา เมื่อปักธงเสร็จถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี

กล่าวสรุปได้ว่า ประเพณีปักธงชัย เป็นการปักธงไว้บนยอดเขา หรือ การบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ผีसांगเทวดา เป็นการบวงสรวงขอพรให้บันดาลความสุข ความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารมาสู่ชาวบ้าน การบูชาผีसांगเทวดาเช่นนั้น มีมาตั้งแต่อดีต เช่นการบูชาหรือพลีของชาวสุโขทัยที่กระทำต่อพระขงผีมะเทวดา ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่ว่า มีพระขงผีมะเทวดาในเขอันนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล ไหว้พลีถุกเมืองนี้เที่ยง เมืองดี ผีไหว้ปดี พลีถุกผีในเขอันบ่คุ้ม บ่เกรง ซึ่งชาวเมืองนครไทยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไทย-ลาวที่อพยพเข้ามาหลังเหตุการณ์ศึกเจ้าอนุวงศ์ และกลุ่มชาวเมืองน่าน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีसांगเทวดาบนภูเขา ที่บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร และความสมบูรณ์พูนสุขในการดำรงชีวิต และการทำพิธีบุญปักธงของชาวนครไทย ทำขึ้นที่เขาช้างล้วง ทั้งนี้เป็นเพราะเขาช้างล้วงเป็นภูเขาลูกเดียวที่อยู่ในเส้นทางคมนาคมของผู้คนที่อยู่ระหว่างลุ่มน้ำโขงกับลุ่มน้ำน่านในสมัยโบราณ สามารถมองเห็นเป็นที่หมายสำหรับผู้เดินทางได้แต่ไกล และคนกลุ่มนี้มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาอยู่ก่อนแล้ว ส่วนงานบุญปักธง หรือ ประเพณีปักธงชัย เดิมชาวบ้านนครไทยเรียกว่า บุญปักธง หรือ ไปปักธง ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมามีการจัดงานประจำปีขึ้น จึง เกิดคำว่า ปักธงชัย และใช้เป็นชื่อทางการในเวลาต่อมา บุญปักธงเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวนครไทย จังหวัดพิษณุโลก จัดขึ้นในวันขึ้น 13-15 ค่ำ เดือน 12 เป็นความเชื่อของชาวนครไทยที่ว่า เป็นประเพณีมีกำเนิดและถือปฏิบัติกันมาช้านานหลายชั่วอายุคน โดยทุกปีชาวนครไทยจะนำธงที่ร่วมกันทอขึ้นไปปักบนเขาช้างล้วง ที่ทอดตัวขนานกับถนนสายนครไทย-ชาติตระการ อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร ชาวนครไทยเชื่อว่าการปักธงจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข กินดีอยู่ดี โดยเชื่อว่าถ้าปีใดไม่ปักธงจะทำให้เกิดภัยพิบัติหรือเภทภัยต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนหรือเสียชีวิตได้ เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น นาคราชจะมาล้างบ้านล้างเมือง ยักษ์จะมากินคน หรือช้างจะมากินข้าวที่ชาวบ้านปลูก วันแห่ง ชาวบ้านจะเตรียมอาหารไปทำบุญตักบาตรที่วัด คนที่จะขึ้นไปปักธงจะต้องเตรียมอาหารสำหรับตนเองและสำหรับไปเลี้ยงพระเพลบนเขา พระสงฆ์และชาวบ้านที่จะขึ้นไปปักธงจะต้องเดินทางเท้าผ่านทุ่งนาและป่าไปที่เขาช้างล้วง และต้องถึงเขาฉันทเพลประมาณ 5 โมงเช้าเพราะพระสงฆ์จะต้องฉันเพล หลังจากพระสงฆ์ฉันเพลแล้วชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน จากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้านจะนำธงของวัดเหนือปิ่นขึ้นบันไดไม้ไผ่ไปปักธงที่ยอดเขาฉันทเพลเป็นแห่งแรก ในขณะกำลังปักธงผู้นำชาวบ้านกล่าวคำอาราธนา พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ผู้นำชาวบ้านนำธงไปผูกกับลำไม้ไผ่ จากนั้นนำลำไม้ไผ่ไปปักไว้ในหลุมบนยอดเขา พร้อมกับกล่าวคำไชโยให้ร้องกัน เป็นอันเสร็จพิธี

การทอธตามความเชื่อของชาวอำเภอ นครไทย

สภาวัฒนธรรมอำเภอ นครไทย (2545) กล่าวว่า การทำธงในอดีตเมื่อถึงเดือน 11 พระและผู้นำชุมชนจะตั้งห้องบอกเรียไรฝ่ายจากชาวบ้านละแวกหมู่บ้านของตน และจะนัดหมายกันว่าจะทำธงที่บ้านใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบ้านของผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้าหรือบ้านของผู้นำหมู่บ้าน แต่ในการทอชาวบ้านจะมาช่วยกันทอ เพราะในอดีตผู้หญิงนครไทยสามารถทอผ้าได้ทุกคน โดยชาวบ้านจะนำฝ้ายที่ปลูกจากบ้านของตนเองมารวมกันเป็นกองกลาง บางส่วนจะนำเส้นด้ายมา แล้วมาช่วยกันทำการทอเป็นผืนธง ซึ่งลำดับขั้นตอนทอสรุปได้ดังนี้ (1) หีบฝ้าย โดยการนำฝ้ายมาหีบเพื่อเอาเมล็ดออก (2) ตีดฝ้าย คือการคือเอาฝ้ายที่หีบแล้วไปตีเป็นปุย โดยใช้กตี่ฝ้าย เพื่อให้ฝ้ายขยายตัวเหมือนลำลี (3) ล้อฝ้าย คือการนำเอาฝ้ายที่ตีแล้วไปทำการล้อให้เป็นท่อนกลมยาวด้วยไม้ล้อ (4) ปั่นด้าย นำฝ้ายที่ล้อแล้วมาทำการปั่นหรือเข็นด้วยหลาปั่นด้าย ซึ่งจะได้ด้ายที่เป็นเส้น (5) เปียด้ายเป็นการนำด้ายออกจากเมล็ดในด้ายไม้เปียเพื่อให้ด้ายเป็นระเบียบและเป็นใจ (6) ชุบ คือการนำเอาเส้นด้ายไปทำการชุบน้ำข้าว แล้วทำการทอให้เปียกเสมอกัน หลังจากนั้นจะนำเส้นด้ายไปต้มกับข้าวสารเพื่อให้ด้ายมีความเหนียว เมื่อนำไปทอเป็นผืนธงจะไม่ขาดง่าย (7) คั้นและหรี เมื่อต้มแล้วจะนำเส้นด้ายมาใส่ภาชนะทำการคั้น เมื่อคั้นเสร็จจึงนำไปตากให้แห้ง จากนั้นนำไปแช่น้ำและนำมาปั่นให้สะอาด จึงนำไปหรีโดยใช้แปรงหรีแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง (8) เสาะ เมื่อเส้นด้ายแห้งแล้วชาวบ้านจะนำมาใส่ ระวัง เพื่อทำการเสาะ (สาว) เส้นด้ายใส่กรุง (9) คั้นหรือชิงเครื่องหูก โดยการกวัดฝ้ายจากกรุงไปใส่กรักแล้วนำไปเกี่ยวกับหลักคั้น เพื่อชิงเครื่องหูกทำเป็นเส้นยืน (10) ปั่นหลอด คือการนำเส้นด้ายไปใส่กรัก แล้วแกว่งหลาดึงเส้นด้ายออกจากกรักเข้าไปในหลอด เพื่อเอาไปใช้ทำเป็นเส้นพุ่งหรือเส้นดำ (11) สืบหูกและทอเป็นผืนธง

ผู้ทำการทอจะเป็นผู้หญิงในหมู่บ้าน ผืนธงจะมีความกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 4 เมตร บริเวณชายธงจะสวยงามด้วยใบโพธิ์ที่ทำจากไม้ แล้วนำไม้ไผ่ที่มีความยาว 1 ฟุต มาใส่หัวท้ายของผืนธง เพื่อถ่วงให้ธงมีน้ำหนักจะได้ไม่ม้วนตัวเมื่อนำไปบนยอดเขา การทำธงจะร่วมมือของผู้คนจาก 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหัวร่อง บ้านในเมือง และบ้านเหนือ ช่วงกลางคืนก่อนนำธงขึ้นไปปักบนยอดเขาช้างล้วง จะมีพิธีการฉลองธงในลักษณะจุลกฐิน มีงานเหล้ากาชาดระดับอำเภอ มีมโหรีสพ การละเล่น และการประกวดธิดาพ่อนบางกลางท่าวด้วย

กล่าวสรุปได้ว่า การทอธงของชาวนครไทย นับเป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีกันของประชาชนในหมู่บ้าน และยังแสดงถึงคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกของคนในชุมชน และในปัจจุบันการทำธงของแต่ละหมู่บ้านจะมีลักษณะของการเรียไรเงินไปซื้อเส้นด้ายและนำมาทอ เนื่องจากปัจจุบันชาวนครไทยปลูกฝ้ายเป็นจำนวนน้อย หรือจะนำเงินไปมอบให้ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผงดำนเนินการทอ เช่น ในปัจจุบันนี้ ผู้ที่ทำการทอธง จะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านวัดหัวร่อง สิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์หรือแก่นของประเพณีปักธงชัย คือ การรำลึกถึงพระ คุณของบรรพบุรุษ และเป็นประเพณีที่สร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับคนในสังคม สร้างความรักสามัคคีเกิดขึ้นในกลุ่มคน ยังคงอยู่ในขณะที่ส่วนอื่นที่เพิ่มมา ที่จะทำให้ประเพณีปักธงชัย มีจุดขายที่น่าสนใจ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากท้องถิ่นอื่น ให้มาท่องเที่ยวในงานประเพณีปักธงชัย

ปักธงชัย ชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพ่อนบางกลางท่าว

ปรีชา เรืองจันทร์ (2552) ประเพณีปักธงชัย เป็นประเพณีสำคัญยิ่งในวิถีชีวิตของชาวนครไทย ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอย่างเคร่งครัด ที่พ่อแม่เล่าให้ฟังปลูกฝังสืบทอดกันนับตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ชาวนครไทยจัดขึ้น ในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 12 โดยมีคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีปักธงบนยอดเขาช้างล้วงดังนี้

1. ปักธงเพื่อระลึกถึง บรรพชนชาวนครไทย คือ พ่อขุนบางกลางท่าว เมื่ออพยพมาอยู่ที่เมืองนครไทย (บางยาง) ครั้งแรก ได้เกิดการสู้รบกับพวกเจ้าของถิ่นเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ มีการต่อสู้รุกรไล่กันจนถึงเทือกเขาข้างล่าง ท้าของพ่อขุนบางกลางท่าวประสบชัยชนะ จึงเอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายผ้าปักที่ยอดเขาข้างล่างไว้เป็นอนุสรณ์ที่มีชัยชนะแก่ศัตรู และภายหลังจากทรงชนะขอมที่สุโขทัย เสด็จกลับนครไทย ดังจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 บรรทัดที่ 36 วรรคสุดท้าย ที่ว่า “...ต่างคนต่างเมื่อ (กลับ) บ้านเมืองดังเดิม” เชื่อกันว่า เมื่อทรงกลับมาก่อนถึงเมืองบางยาง นครไทย ทรงปักธงที่เขาข้างล่าง เป็นธงชัยสัญลักษณ์แห่งการประกาศชัยชนะ ส่งสัญญาณสื่อสาร ส่งข่าวบอกให้ชาวบางยางที่อยู่ในเมืองพื้นที่ราบเบื้องล่างได้ทราบล่วงหน้า ถึงชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่ต่อการขับไล่ขอมในครั้งนี้ และเชื่อกันว่า การทอดธงแล้วนำไปปักธงจุดชนะศึก เพื่อรำลึกถึงชัยชนะของพระองค์ทุกปี ถ้าปีใดไม่ขึ้นไปปักก็จะมีเหตุการณ์พิบัติเกิดขึ้น

2. ผู้ปกครองนครไทยคิดระบบการส่งข่าวสาร เนื่องจากสมัยก่อนพวกฮ่อมักจะยกพลมาโจมตีกรุงราชานนครไทย จึงใช้ธงเป็นสัญญาณแจ้งเหตุแก่แม่ทัพนายกองและประชาชน เมื่อใดเห็นผ้าขาวม้าชักหรือขึ้นไปปักบนยอดเขาข้างล่าง ซึ่งเป็นชัยภูมิจุดเดียวที่โดดเด่นเห็นตระหง่านเห็นได้ชัดจากเบื้องล่าง เนื่องจากเป็นยอดเขาหินโล้น ๆ ไม่มีต้นไม้บดบังหรือเทือกเขาสูงอื่น ๆ ซ้อนด้านหลังอาจทำให้กลมกลืนหรือมองเห็นธงได้สัญญาณได้ยาก จะได้เตรียมพลรับศึกต่อสู้ศัตรูได้ทัน

3. เชื่อว่าการปักธงจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข กินดีอยู่ดี โดยมีความเชื่อว่าถ้าปีใดไม่ไปจะทำให้เกิดภัยพิบัติหรือเภทภัยต่าง ๆ เนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น นาคราชจะมาล้างบ้านล้างเมือง ยักษ์จะมากินคน หรือช้างจะมากินข้าวที่ชาวบ้านทำการเพาะปลูก จากคำบอกเล่าของพระครูประพัฒน์ธรรมคุณ (หลวงพ่อกล้า) อดีตเจ้าคณะอำเภอนครไทยและเจ้าอาวาสวัดเหนือ ได้เล่าว่าชาวบ้านได้ติดตามช้างไป พบว่า รอยเท้าช้างจะหายไปบริเวณเขาข้างล่างทุกปี เป็นต้น ความเชื่อในเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับและกล่าวถึงอยู่เสมอในหมู่ชาวนครไทย

กล่าวสรุปได้ว่า การปักธงบนยอดเขาข้างล่างในสมัยนั้นของพ่อขุนบางกลางท่าว อาจจะเพื่อเป็นสัญลักษณ์ สื่อสารหรือส่งข่าวให้ฝ่ายเดียวกันทราบถึงการประกาศชัยชนะเหนือศัตรู หรือเป็นจุดที่รบชนะศัตรู เป็นหลักจิตวิทยาของผู้นำ หรือผู้ครองนคร ส่งสัญญาณแสดงถึงเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีในความเป็นปึกแผ่น มีความหมายถึงความเข้มแข็ง ความเป็นอิสระ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในแคว้นปกครอง เพื่อจะได้ดำรงไว้ซึ่งความรักสามัคคีให้ยั่งยืนตลอดไป แต่ในสมัยนั้นยังไม่มีธงประจำชาติ จึงใช้ผ้าขาวม้า หรือผ้าคาดเอว ผูกติดกับไม้ไผ่แล้วนำไปปักในบริเวณที่สูง ๆ เพื่อให้สังเกตและมองเห็นได้ง่ายในระยะไกล ถ้าจะเปรียบเทียบกับปัจจุบัน คือ หากต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของตนและกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งการเร้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้นำหรือผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นการปักธงชัย ธง จึงเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพ่อขุนบางกลางท่าว นั่นเอง

สัญลักษณ์ทางความเชื่อที่สำคัญต่อประเพณีปักธงชัย

1. ต้นจำปาขาว

ต้นจำปาขาว อยู่ในท้องที่อำเภอนครไทย บริเวณวัดกลาง เป็นต้นไม้ดอกประเภทไม้ยืนต้น มีขนาดใหญ่ ขนาดลำต้นวัดโดยรอบประมาณ 3 เมตรเศษ สูงประมาณ 9-10 เมตร ความแปลกที่แตกต่างจากต้นจำปาอื่น ๆ คือ ต้นจำปาทั่วไปจะมีดอกเป็นสีเหลืองแต่ต้นจำปาต้นนี้ ออกดอกเป็นสีขาวนวล มีกลิ่นหอมฟุ้งทั่วบริเวณวัด และถ้านำกลีบจำปาขาวไปปลูกที่

อื่น ก็จะมีดอกเป็นสีเหลืองเหมือนดอกจำปาทั่วไป ดังนั้นจึงนิยมนำดอกจำปาขาวแช่ในน้ำ แล้วบรรจุขวด เพื่อเป็นของที่ระลึก

ประวัติความเป็นมาของต้นจำปาขาว ชาวอำเภอนครไทยเชื่อกันว่า พ่อขุนบางกลางท่าวทรงปลูกไว้เมื่อครั้งครองเมืองบางยาง (นครไทย) ต้นจำปาขาวจึงมีอายุประมาณ 700 ปีเศษ นอกจากนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงได้ทรงบันทึกเรื่องราวของต้นจำปาขาวว่า “พ่อขุนบางกลางท่าวเจ้าเมืองบางยาง ทรงปลูกไว้เป็นอนุสรณ์คู่บ้านคู่เมืองของเมืองบางยางซึ่งได้ปลูกไว้ที่วัด ๆ หนึ่งทางทิศตะวันตกของพระอุโบสถ” วัดดังกล่าวนี้ ปัจจุบัน คือ วัดกลาง ดังนั้น จึงประมาณได้ว่า ต้นจำปาขาวปลูกก่อน ปี พ.ศ. 1806 ซึ่งปัจจุบัน ต้นจำปาขาว ได้รับการดูแลรักษา เนื่องจากลำต้นบางส่วนเป็นโพรงผุกร่อน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา ได้ต้นจำปาขาวมีพระรูปของพ่อขุนบางกลางท่าว ชาวนครไทยจัดพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นประจำทุกปี

2. ถ้ำกา

ถ้ำกา เป็นถ้ำขนาดเล็กมีความกว้างประมาณ 2-5 เมตร ยาวประมาณ 10 เมตรเศษ อยู่ห่างจากตัวอำเภอ นครไทยไปทางทิศเหนือประมาณ 10 กิโลเมตร หน้าถ้ำมีต้นไม้ขึ้นปกคลุมค่อนข้างแน่น พื้นถ้ำขึ้นเพราะมีใบไม้ปกคลุม ที่ลึบผนังถ้ำสูงกว่าระดับพื้นดิน ภายหลังขุดขึ้น หรือเส้นรูปกากบาทพาดกันไปมา สลักลึกประมาณ 1 เซนติเมตร มีลักษณะคล้ายกับที่ภูพาน บ้านผือ สันนิษฐานว่า เป็นภาพแกะสลักหินของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ ความสำคัญของภาพสลักหินที่ถ้ำกา เขาช้างล้วง คือ (1) เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงว่า พื้นที่ยอดเขาช้างล้วงเคยเป็นชุมชนโบราณที่มีอายุมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ (2) แสดงถึงว่าบริเวณเมืองนครไทย น่าจะเป็นที่อยู่อาศัยของคนโบราณหรือเป็นเส้นทางเคลื่อนย้ายของคนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากเขตตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดเลย หรือบริเวณแม่น้ำโขง และ (3) เป็นหลักฐานทางโบราณคดีสำคัญที่น่าสนใจ พอที่จะจัดเป็นแหล่งนำทัศนศึกษา เพราะระหว่างทางจะมีธรรมชาติป่าไม้นานาชนิด นก ดอกไม้ป่า ลานก้อนหินปุ่มที่สวยงาม และมียอดเขาช้างล้วงที่ทำพิธีปักธงชัย

3. เมืองนครไทยโบราณ

เมืองนครไทยโบราณ พื้นที่เมืองนครไทยโบราณจัดเป็นที่ราบหุบเขาที่มีรูปร่างแบบกระทะหงาย มีแนวเขาหลายลูกทอดตัวยาวเป็นแนวโค้งคล้ายกับขอบวงกลมล้อมรอบพื้นที่ราบ บริเวณตอนกลางของที่ราบหุบเขา เป็นที่ตั้งเมืองนครไทยโบราณ ซึ่งมีลักษณะเป็นเนินดินสูงคล้ายหลังเต่า น้ำไม่ท่วม มีคูน้ำ คันดิน 3 ชั้น ล้อมรอบเนินดินธรรมชาติ ผังเมืองจึงมีรูปแบบไม่สม่ำเสมอหรือเป็นรูปแบบเฉพาะและมีสภาพไม่สมบูรณ์ ภายในตัวเมืองโบราณมีพื้นที่ทั้งหมด 142 ไร่ แม่น้ำแควน้อยไหลผ่านเข้าไปในตัวเมืองและเลวกวออกไปในพื้นที่รอบนอก พื้นที่ราบลุ่มในบริเวณรอบนอกตัวเมืองนครไทยโบราณ จะมีสาขาของแม่น้ำแควน้อยไหลผ่านหลายสาย จึงพาตะกอนมาทับถม ทำให้พื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก แต่ในปัจจุบันได้มีการก่อสร้าง สถานที่ราชการ หน่วยงานร้านค้า และบ้านเรือนบนตัวเมืองโบราณ และคูน้ำ คันดิน ซึ่งนับว่าเป็นการทำลายหลักฐานอันมีค่าของแหล่งโบราณคดีเมืองนครไทยไปอย่างน่าเสียดาย

4. วัดกลาง

วัดกลาง เป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองนครไทยโบราณ ในวัดมีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญ เช่น พระอุโบสถเก่า สันนิษฐานว่าสร้างโดยฝีมือช่างล้านนาไทย หรือช่างชาวพม่า รอบ ๆ พระอุโบสถมีพัทธสีมาทำด้วยศิลาทรายสีแดง ซึ่งเป็นของเก่าแก่ตั้งอยู่โดยรอบ ส่วนภายในอุโบสถใช้เป็นที่พักประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ มีขนาดใหญ่ 3 องค์ คือ พระพุทธรูปสำริดศิลปะสมัยสุโขทัย มีขนาดหน้าตักกว้าง 53 เซนติเมตร สูง 68 เซนติเมตร และพระพุทธรูปศิลานาคปรก ปางสมาธิ ศิลปะสมัยลพบุรี 2 องค์ องค์หนึ่งสร้างเสร็จแล้ว แต่มีส่วนชำรุดมีขนาดหน้าตักกว้าง 65 เซนติเมตร สูง 177 เซนติเมตร

(เฉพาะองค์พระพุทธรูปสูง 1 เมตร) ส่วนอีกองค์หนึ่งอยู่ในสภาพเป็นโคลน จัดเป็นศิลปะลพบุรีมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งองค์พระพุทธรูปมีรูปร่างหน้าตาเป็นแบบศิลปะท้องถิ่นมากกว่าจะเป็นของที่เคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น ปัจจุบันพระพุทธรูปสำริดศิลปะสมัยสุโขทัยและพระพุทธรูปนาคปรกศิลปะสมัยลพบุรี (องค์สมบูรณ์) ได้ถูกโจรกรรมสูญหายไป และบริเวณวัดกลาง มีต้นจำปาขาวเก่าแก่ หลายร้อยปี ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นต้นจำปาที่พ่อขุนบางกลางท่าวปลูกไว้ ทางวัดจึงได้บูรณะบริเวณใต้ต้นจำปาขาว เพื่อให้ชาวบ้านประกอบพิธีบวงสรวงได้สะดวก ตลอดจนเป็นที่สักการะแก่ผู้มาเยือนอำเภอ นครไทย โดยท่านพระครูสถิตยานันท์ เจ้าอาวาสวัดกลาง ได้รวบรวมโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัดและที่ได้พบจากบริเวณต่าง ๆ ของอำเภอ นครไทย จัดเก็บไว้ในกุฏิเพื่อเป็นที่ศึกษาค้นคว้า แก่ผู้สนใจ

5. วัดเหนือหรือวัดหน้าพระธาตุ

วัดเหนือหรือวัดหน้าพระธาตุ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ภายในตั้งเมืองอำเภอ นครไทยสำรวจพบโบราณสถานที่สำคัญ คือ ใบเสมาศิลาทรายแกะสลัก 2 ด้าน ด้านหนึ่งแกะสลัก เป็นรูปพระสฤงคารศิลปะแบบทวารวดีตอนปลาย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 ส่วนอีกด้านหนึ่งแกะสลักเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร อิทธิพลสมัยล้านนาไทย ผสมกับศิลปะสมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าน่าจะแกะสลักขึ้นภายหลังด้านแรก และคงมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 พระพุทธรูปองค์นี้ ชาวนครไทยเรียกว่า “หลวงพ่อเพชร” ซึ่งเป็น พระพุทธรูปที่ชาว นครไทยเคารพนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก ภายในบริเวณวัด แต่เดิมชาวบ้านเล่าว่า มีพระธาตุตั้งอยู่หน้าวัด ต่อมาปรักหักพังจึงสร้างเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ศิลปะสมัยสุโขทัยองค์หนึ่ง ปัจจุบันได้พังทลายลง และภายในเจดีย์บรรจุพระเครื่องทำด้วยเงินและทองคำหลายองค์ ซึ่งบรรจุรวมอยู่กับเครื่องใช้ที่ทำด้วยเงินและทองเหลืองเป็นจำนวนมาก สิ่งของดังกล่าว เป็นฝีมือของช่างสมัยโบราณที่ประณีต และงดงามมาก แต่ปัจจุบันของส่วนใหญ่ได้สูญหายไปยังคงเหลือเพียงเล็กน้อย ซึ่งทางวัดได้เก็บรักษาไว้ และสถานที่ตั้งพระธาตุได้สร้างเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนพระอุโบสถเดิมศิลปะสุโขทัย ปัจจุบันมีการสร้างอุโบสถให้ขึ้นบนฐานอุโบสถเดิม

6. วัดหัวร่อง

วัดหัวร่อง หรือวัดนครไทยวราราม เป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก เดิมศาลาการเปรียญมุงด้วยกระเบื้องไม้แบบโบราณ ซึ่งสวยงามและอ่อนช้อยมาก แต่ปัจจุบันได้ถูกรื้อลงและสร้างอุโบสถใหม่ ขึ้นแทนสถาปัตยกรรมพื้นเมืองที่นับว่าเป็นอาคารทางพุทธศาสนาหลังสุดท้ายที่เหลืออยู่ในวัดนี้ ได้แก่ พระวิหารเก่าใช้มุงด้วยกระเบื้องไม้ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่สร้างด้วยไม้ทั้งองค์ รวมทั้งสาวกซ้ายขวาอีก 2 องค์ ก็สร้างด้วยไม้เช่นกัน นับว่าเป็นศิลปกรรมพื้นบ้านที่เก่าแก่และสวยงามยิ่ง เดิมปลวกกินผุพัง เจ้าอาวาสวัดได้ทำการอนุรักษ์จนอยู่ในสภาพดีและเหมือนเดิม นอกจากนั้นภายในบริเวณวัดยังพบร่องรอยการสร้างโบราณสถาน เช่น โบสถ์หรือวิหารมีลักษณะแผนผังแบบเดียวกับศิลปะสมัยสุโขทัย ปัจจุบันเหลือแต่ฐานส่วนตัวอาคารปรักหักพังหมดแล้ว

ประเพณีปักธงชัยในปัจจุบัน

สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ นครไทย (2545) กล่าวไว้ว่า ประเพณีปักธงชัย เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอ นครไทยประเพณีหนึ่งที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากชาวอำเภอ นครไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อ และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก ประเพณีปักธงชัยเป็นประเพณีที่ชาว นครไทยได้จัดทำขึ้น ในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน ชาว นครไทยในอดีตที่ประกอบด้วย ชาวบ้านวัดหัวร่องบ้านในเมืองบ้านวัดเหนือ บ้านหนองลานและหมู่บ้านใกล้เคียงจะนำธงที่ชาวบ้านร่วมกันทอไปปักที่เขาช้างล้วง ซึ่งเป็นเทือกเขาที่ทอดตัว

ขนานไปกับถนนสายนครไทย-ชาติตระการ ห่างจากตัวอำเภอ นครไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นประจำทุกปี

จากคำบอกเล่าของประชาชนส่วนใหญ่จะให้เหตุผลว่าการที่เขาก่อสร้างก็เพื่อให้บ้านเมืองและชุมชนนครไทยมีความสุขเป็นหลัก ดังที่ นางจรัส ทองน้อย กล่าวว่า ในสมัยที่เป็นเด็กและเป็นสาวไม่มีพิธีบวงสรวงพ่อนางอย่างในปัจจุบัน การกล่าวถึงจึงไม่มีชาวบ้านเรียกชื่อประเพณีนี้ว่า ประเพณีปักธง แต่ในปัจจุบันนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวีรกรรมของวีรบุรุษ คือ พ่อขุนบางกลางหาว จะได้รับความสนใจและยอมรับในหมู่ชาวนครไทยมากกว่าเหตุผลอื่น เห็นได้จากการตั้งชื่อประเพณีนี้ในปัจจุบันอย่างเป็นทางการ คือ ประเพณีปักธงชัย จะด้วยเหตุผลใดก็ตามชาวนครไทยไปปักธงบนยอดดอยเขาช้างล้วงเป็นประเพณีจนถึงทุกวันนี้ การทำธงในอดีตเมื่อถึงเดือน 11 พระและผู้นำชุมชน จะตั้งธงบอกเรียไร่ฝ่ายจากชาวบ้านละแวกหมู่บ้านของตน และจะนัดหมายกันว่าจะทำธงที่บ้านใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบ้านของผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้า หรือบ้านของผู้นำหมู่บ้าน แต่ในการทอชาวบ้านจะมาช่วยกันทอ เพราะในอดีตผู้หญิงนครไทยสามารถทอผ้าได้ทุกคน โดยชาวบ้านจะนำฝ้ายที่ปลูกจากบ้านของตนเองมารวมกันเป็นกองกลาง บางส่วนจะนำเส้นด้ายมา แล้วมาช่วยกันทำการทอเป็นผืนธง ซึ่งลำดับขั้นตอนทอสรุปได้ดังนี้ (1) หีบฝ้าย โดยการนำฝ้ายมาหีบเพื่อเอาเมล็ดออก (2) ดัดฝ้าย คือการคือเอาฝ้ายที่หีบแล้วไปตีเป็นปุย โดยใช้ก้านตีฝ้าย เพื่อให้ฝ้ายขยายตัวเหมือนลำลี (3) ล้อฝ้าย คือการนำเอาฝ้ายที่ตีแล้วไปทำการล้อให้เป็นท่อนกลมยาวด้วยไม้ล้อ (4) ปั่นด้าย นำฝ้ายที่ล้อแล้วมาทำการปั่นหรือเข็นด้วยเหล่านปั่นด้าย ซึ่งจะได้ด้ายที่เป็นเส้น (5) เปียด้ายเป็นการนำด้ายออกจากเมล็ดในด้ายไม้เปียเพื่อให้ด้ายเป็นระเบียบและเป็นใจ (6) ชุบ คือการนำเอาเส้นด้ายไปทำการชุบน้ำข้าว แล้วทำการทอให้เปียกเสมอกัน หลังจากนั้นจะนำเส้นด้ายไปต้มกับข้าวสารเพื่อให้ด้ายมีความเหนียว เมื่อนำไปทอเป็นผืนธงจะไม่ขาดง่าย (7) คั่นและหรี เมื่อต้มแล้วจะนำเส้นด้ายมาใส่ภาชนะทำการคั่น เมื่อคั่นเสร็จจึงนำไปตากให้แห้ง จากนั้นนำไปแช่น้ำและนำมาปั่นให้สะอาด จึงนำไปหรีโดยใช้แปรงหรีแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง (8) เสาะ เมื่อเส้นด้ายแห้งแล้วชาวบ้านจะนำมาใส่ ระวัง เพื่อทำการเสาะ (สาว) เส้นด้ายใส่กรุง (9) คั่นหรือชิงเครื่องทอ โดยการกวัดฝ้ายจากกรุงไปใส่กรวกแล้วนำไปเกี่ยวกับหลักคั่น เพื่อชิงเครื่องทอทำเป็นเส้นยืน (10) ปั่นหลอด คือการนำเส้นด้ายไปใส่กรแล้วแกว่งหลอดดึงเส้นด้ายออกจากกรเข้าไปในหลอด เพื่อเอาไปใช้ทำเป็นเส้นพุ่งหรือเส้นดำ และ (11) สืบทอและทอเป็นผืนธง

โดยผู้ที่ทำการทอจะเป็นผู้หญิงในหมู่บ้าน ธง จะมีความกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 4 เมตร บริเวณชายธงจะสวยงามด้วยใบโพธิ์ที่ทำจากไม้ แล้วนำไม้ไผ่ที่มีความยาว 1 ฟุต มาใส่หัวท้ายของผืนธง เพื่อถ่วงให้ธงมีน้ำหนักจะได้ไม่ม้วนตัวเมื่อนำไปบนยอดเขา วิธีการทำธงของทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านหัวร่อง บ้านในเมือง และบ้านเหนือ จะมีลักษณะและวิธีคล้ายคลึงกัน เพียงแต่บางครั้ง จะทำการทอธงก่อนวันปักธงประมาณ 1 วัน เรียกว่า “การทำแบบจุลลจัน” การทอเช่นนี้ จะสามารถทำได้ในลักษณะที่ชาวบ้านพากันบริจาคเส้นด้าย จึงสามารถทอได้เลย อีกทั้งผืนธงมีความยาวไม่มาก จึงทำให้สามารถทอเสร็จได้ในวันเดียว

การทอธงของชาวนครไทยในอดีต นับเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีกันของประชาชนในหมู่บ้าน และยังแสดงถึงคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกของคนในชุมชน และการนำธงไปปัก เมื่อทำการทอธงและตกแต่งผืนธงเรียบร้อยแล้ว ในอดีตชาวบ้านจะมารวมกันที่วัด เช่น วัดเหนือหลังจากรวมกันเสร็จแล้ว ในบางปีชาวบ้านจะจัดขบวนแห่ธงไปตลาด โดยมีการสืซอ ตีฆ้อง ตีกลอง นำหน้าขบวน ชาวบ้านจะร่ายรำกันอย่างสนุกสนาน เมื่อแห่ธงเสร็จในตอนเย็นก่อนถึงวันปักธง จะมีการเจริญพระพุทธมนต์เย็น เพื่อฉลองธง เมื่อถึงตอนเช้า วัดแต่ละวัดจะมีการทำบุญตักบาตร ชาวบ้านจะเตรียมอาหารมาทำบุญตักบาตรที่วัดของตน ถ้าคนใดจะขึ้นไปปักธงก็จะเตรียมอาหารสำหรับตนเองและไปเลี้ยง

เพลพระบนเขาด้วย การเดินทางขึ้นเขาเพื่อไปปักธง ในสมัยก่อนจะเริ่มเดินทางหลังจากทำบุญและกินข้าวเสร็จ ชาวบ้านจะเตรียมแต่อาหารห่อขึ้นไป สำหรับน้ำจะไปเอาที่ถ้ำฉั่นเพล เนื่องจากคนในสมัยก่อนมีจำนวนไม่มาก น้ำบริเวณบ่อหลังถ้ำฉั่นเพล จึงเพียงพอต่อการบริโภค

ผู้ที่เดินทางขึ้นเขาเพื่อไปปักธง จะประกอบด้วยพระสงฆ์ ตามวัดที่ชาวบ้านได้นิมนต์ไว้ โดยจะเดินทางผ่านทุ่งนาและป่าไปที่เขาช้างล้วง มีชาวบ้าน หนองน้ำสร้าง บ้านบ่อไธจอก บ้านนาหัวเซ และบ้านเนินเพิ่ม ซึ่งในสมัยก่อน จะทำธงไปปักด้วย โดยจะตกลงกับวัดเหนือ ถ้าปีใดหมู่บ้านหนองลานไม่ทำ วัดเหนือก็จะทำ ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกัน แต่ในปัจจุบันนี้หมู่บ้านวัดเหนือจะทำธงไป โดยหมู่บ้านหนองลานไปร่วมปักธง ในการไปปักธงชาวบ้านจะเตรียมน้ำและอาหารติดตัวไป นอกจากนี้ อุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ มีด เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางชาวบ้านจะเดินทางเป็นกลุ่มเป็นพวก ประกอบด้วย หนุ่มสาว และผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีกำลังสามารถจะเดินทางขึ้นเขาได้ โดยมีพระเป็นผู้นำ ซึ่งส่วนใหญ่เจ้าอาวาสจากวัดเหนือ วัดกลางและวัดหัวร้อง จากการสัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดเหนือ กล่าวว่า นับตั้งแต่บวชมาเป็นเวลา 39 พรรษา ท่านขึ้นเขา นำชาวบ้านไปปักธงทุกปี จนถึงประมาณปี พ.ศ. 2537 ท่านเดินทางขึ้นเขาไม่ไหว เนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวย จึงได้มอบหมายให้พระสงฆ์รูปอื่นไปขึ้นเขาแทน โดยท่านให้เหตุผลว่า ตลอดเวลา 30 กว่าปี ที่นำชาวบ้านขึ้นเขาเพราะต้องการไปปักธงตามประเพณีและพระมีบทบาทเป็นผู้นำชาวบ้านนำธงไปปัก

เรื่องภาชนะใส่อาหาร ชาวบ้านกลุ่มวัดกลางเล่าถึงความเชื่อว่ามีว่า สมัยก่อนชาวบ้านจะนำอาหารไปเท่านั้น ถ้วยชาม ภาชนะที่ใส่อาหารถวายพระไม่ต้องเอาไป เพราะบนยอดเขาจะมีผู้จัดเตรียมภาชนะที่จะใช้ใส่อาหารเลี้ยงพระ นอกจากถ้วยชามแล้ว บนยอดเขายังมีแก้วแหวน เครื่องประดับ นำกลับลงมาด้วย ท่านจึงโกรธไม่จัดเตรียมสิ่งเหล่านี้ไว้ให้เช่นอดีตที่ผ่านมา นอกจากนี้ก่อนขึ้นปักธง 1 คืน ชาวบ้านจะได้ยินเสียงการตี ช้อง กลอง มาจากเทือกเขาช้างล้วง พอฉั่นเพลเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้าน จะนำธงของวัดเหนือขึ้นไปขึ้นบนได้ไม้ไผ่ชั่วคราวที่ทำด้วยไม้ไผ่ ไปปักธงที่ยอดเขาฉั่นเพลเป็นแห่งแรก เมื่อปีถึงยอดเขาฉั่นเพลเรียบร้อยแล้ว ผู้นำชาวบ้านจะกล่าวคำถวายธรรมาธิให้พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ระหว่างที่พระสงฆ์กำลังสวดมนต์อยู่นั้นผู้นำชาวบ้านจะนำธงไปผูกกับลำไม้ไผ่ จากนั้นนำไปปักไว้ในหลุมบนยอดเขา มีลักษณะเป็นร่องลึกสามารถเสียบด้ามธงได้ พร้อมกับกล่าวคำไชโยให้ร้องทั้งผู้ที่อยู่บนยอดเขา และผู้ที่เป็นกองเชียร์อยู่ที่ลานหินเบื้องล่าง แล้วนำก้อนหินไปวางทับเพื่อประคองเสา เมื่อปักธงเสร็จถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี

เมื่อพระและชาวบ้านเดินทางไปถึงเขาฉั่นเพลก่อนเวลา 11.00 น. (เวลาฉั่นเพล) พระและชาวบ้านก็จะทำพิธีปักธงก่อน จากนั้นจึงมาฉั่นอาหารเพลที่ถ้ำฉั่นเพล ต่อมาพระและชาวบ้านจะเคลื่อนขบวนไปปักธงผืนที่ 2 ไปยังยอดเขาย่านไฮ (ย่านไฮ) ซึ่งอยู่ห่างจากธงผืนแรก ประมาณ 300 เมตร พระ และชาวบ้านที่มีความสามารถในการปีนขึ้นบันไดขึ้นไปบนยอดเขา วิธีการปักธง จะกระทำเช่นเดียวกับธงผืนแรก โดยธงที่ปักบริเวณยอดเขาย่านไฮ จะเป็นธงของหมู่บ้านวัดกลาง (บ้านในเมือง) แหล่งสุดท้ายที่จะทำการปักธง ได้แก่ ยอดเขาช้างล้วง ซึ่งมีลักษณะคล้ายลูกช้างนอนหมอบจึงเรียกว่า เขาช้างล้วง เป็นยอดเขาที่ใหญ่ที่สุด และปีนค่อนข้างยากลำบาก เนื่องจากเวลาที่ปีนจากข้างล่างขึ้นไปข้างบนยอดเขาค่อนข้างแคบ ทำให้มีความเชื่อว่าคนมีบุญเท่านั้นจึงจะสามารถลอดช่องเขาขึ้นไปข้างบนได้ ธงที่ทำการปักที่ยอดเขาช้างล้วงจะเป็นธงในหมู่บ้านวัดหัวร้อง เมื่อปักเสร็จแล้วจะถือว่าเสร็จพิธีการปักธงประจำปี อันเป็นประเพณีของนครไทย

ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะแยกย้ายเดินทางกลับ ในขณะที่บางส่วนจะพากันชมความงามของธรรมชาติและก้อนหินใหญ่น้อยที่มีความสวยงามและมีลักษณะแตกต่างกันไป เนื่องจากการสึกกร่อนของหินตามธรรมชาติในบริเวณนี้ หรือบางส่วนชมทิวทัศน์เบื้องล่างของนครไทย ในปัจจุบันนี้ใช้เวลาไม่นานมากเมื่อเทียบกับอดีตที่ชาวบ้านจะลงมาถึงพื้นที่ข้างล่างเป็นเวลาเย็น

ส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการเดินทางลำบาก อีกทั้งในขณะที่ลงมาจากเขา ชาวบ้านจะพากันตัดไม้ไผ่มาใช้สำหรับเผาข้าวหลาม และทำไม้คานลงมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เดิมนั้นการปักธง จะกระทำกันในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับเขาข้างล่าง ไม่กี่หมู่บ้านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นเพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2525 ทางอำเภอ นครไทย ได้เชิญชวนให้ชาวบ้านจากหมู่บ้าน และตำบลต่าง ๆ ทำธงมาร่วมประกวดในงานประเพณีปักธงชัยและนอกจากนี้ยังเพิ่มพิธีกรรมบวงสรวงพ่อขุนกลางท่าว มีชบวนแห่ธงจากตำบลต่าง ๆ ในภาคกลางคืน จะมีการแสดงมโหรีสพและประกวดธิดาพ่อขุนบางกลางท่าว ทำให้ประเพณีปักธงชัยในสมัยนี้แตกต่างไปจากสมัยก่อน แต่ธงที่นำไปปักบนเขาข้างล่างยังเป็นธงของสามหมู่บ้าน ส่งผลทำให้งานประเพณีปักธงชัยเป็นที่รู้จักแพร่หลายและเป็นประเพณีของชาวนครไทยทุกคน

บทสรุป

ประเพณีปักธงชัย เป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์สำคัญของชาวอำเภอ นครไทย มีงานประเพณีประจำปีของอำเภอที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่และแสดงออกถึงความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวนครไทย จะจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านานหลายชั่วอายุคน ทำให้ชาวนครไทยมีความเชื่อว่าประเพณีปักธงชัย มีต้นกำเนิดและปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่สมัยที่พ่อขุนบางกลางท่าว ยังปกครองเมืองบางยาง (เชื่อว่า คือเมือง นครไทย) เป็นวีรบุรุษท้องถิ่นของชาวนครไทย เมื่อถึงเวลากำหนดงาน ชาวนครไทยที่มีหมู่บ้านอยู่ใกล้ตัวเมือง นครไทย ก็จะนำธงที่ร่วมกันทอขึ้นไปปักบนเขาข้างล่าง เป็นเขาที่ทอดตัวขนานกับถนนสาย นครไทย-ชาติตระการ อยู่ห่างตัวเมืองไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร โดยจะกระทำเช่นนี้เป็นประจำทุกปี และปัจจุบันหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตื่นตัวและจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ มีการผูกเรือรวความเชื่อท้องถิ่นในชุมชนหุบเขานครไทยหลายอย่างให้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในพระราชประวัติพ่อขุนบางกลางท่าว (พ่อขุนบางกลางท่าว) ในฐานะองค์ปฐมกษัตริย์ในประวัติศาสตร์ชาติไทย จนนำไปสู่การให้ความหมายและสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ในประเพณีปักธงชัยของเมือง นครไทยให้มาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาตินิยมที่ผสมด้วยแนวคิดท้องถิ่นนิยม จนทำให้ชาวนครไทยแทบจะลืมสาเหตุที่มาของประเพณีปักธงชัย

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2542). *วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ: มีติเนตเวิร์ก.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2566). *ความเป็นมาของประเพณีปักธงชัย*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2566. จาก https://www.m-culture.go.th/phitsanulok/ewt_news.php?nid=165&filename=index.
- เดชบัณฑิตรัตน์ ปิยะภากรณ์, พชรินทร์ จิงประวัติ และ สุมานีการ์ จันทรบรรเจิด. (2550). *ไทยศึกษา*. กรุงเทพฯ: ทริปเพิล เอ็ดดูเคชั่น.
- นิพนธ์ สัมมา. (2534). *พิธีกรรมกับการสื่อสารทางสังคม*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปรีชา เรืองจันทร์. (2552). *พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางท่าว) พระปฐมบรมกษัตริย์ ผู้สร้างชาติไทย*. พิษณุโลก: โรงพิมพ์รัตนสุวรรณการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2566). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เถลิงพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล เถลิงพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2544). *พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธการพิมพ์.

- สภาวัฒนธรรมอำเภอนครไทย. (2545). *โครงการคำให้การผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมของอำเภอนครไทย*. พิษณุโลก: สภาวัฒนธรรมอำเภอนครไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2550). *แผนแม่บทปรัณรงค์วัฒนธรรมไทย พ.ศ. 2537*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานศึกษาธิการอำเภอนครไทย. (2545). *วัฒนธรรมของอำเภอนครไทย*. พิษณุโลก: สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ นครไทย.
- สิริกานต์ รอดบุญมย์. (2560). *บทบาทการมีส่วนร่วมการบูรณาการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*. (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร).
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). (2515). *การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: บรรณาการแสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2545). *วัฒนธรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิชาติ จันทรแดง. (2546). *ความเชื่อ พิธีกรรม: กระบวนการเรียนรู้เพื่อศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านยางหลวง ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*. (สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- อัศวิณี หวานจริง. (2554). ศิลปกรรมกระจกสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจิตรศิลป์*, 9(2), 190-237.